

Jan Štěpán

Heraldická tvorba na dvoře olomouckých biskupů na přelomu renesance a baroka – resumé

Sborník archivních prací 58, 2008, s. 102–150

Studie se zabývá heraldickými aktivitami olomouckých biskupů v časovém rozmezí let 1527–1598. Heraldika hrála v životě olomouckých biskupů významnou reprezentační roli a provázela je takřka na každém kroku. Příčinou bylo jednak to, že každý biskup i měšťanského původu měl svůj biskupský znak, ale také knížecí titul, který olomouckým biskupům přináležel. V tomto období jsme svědky popírání práva užívání knížecího titulu a heraldika byla jedním z prostředků jak se práva opět domoci. Právě nejzásadnější heraldická změna s tím úzce souvisí a šlo o polepšení biskupského znaku císařem Rudolfem II. privilegiem z 10. srpna 1588. Privilegium polepšující biskupský znak a zároveň potvrzující knížecí titul bylo výsledkem diplomatických snah olomouckých biskupů ve službách císařů a výrazně posílilo jejich prestiž. Novinkou je v této známé události to, že biskup o polepšení věděl již 3. července 1588 a podílel se na konečné podobě znaku. V listu biskupskému sekretáři Valentinu Laubanovi do Prahy totiž uvedl, že podoba polepšeného znaku biskupství bude vycházet ze znaku vratislavského biskupství, což se doposud jen bezdůkazně předpokládalo. V této době však ještě nebylo jasné, jak bude odlišena svatováclavská orlice v novém znaku. Pavlovský navrhnul na její hrud' umístit šestihrotou hvězdu, iniciálu císařova jména „R“, nebo cokoli co by navrhnul sám císař. Biskup také zmínil, že k listu přiložil vlastní náčrtek budoucí podoby znaku a zdá se, že pro císaře bylo nejjednodušší schválit navrženou variantu znaku.

O prezentaci privilegia se biskup Pavlovský postaral hned několika způsoby, jednak to bylo seznámení na slavnostním zasedání olomoucké kapituly a posléze i na manském sněmu olomouckého biskupství, ale také zařazení závazné titulatury do tituláře, který vyšel rok po polepšení. Dalším a vskutku jedinečným způsobem, jak rozšířit povědomí o novém stavu, bylo zadání práce Bartoloměji Paprockému z Hlohol na jeho slavném Zrcadlu Markrabství moravského z roku 1593, kde je mimo jiné první obrazová a znaková galerie olomouckých biskupů. Kniha se tak stala cíleným propagačním materiálem prezentujícím vzdělané veřejnosti výše zmiňované skutečnosti, ale díky užití heraldického a obrazového materiálu šlo též o oslovení méně gramotných vrstev. Polepšení biskupského znaku a soupis biskupů byl vsazen do kontextu řady panovníků, zemských úředníků, ale také celé moravské a částečně slezské aristokracie, takže může být považován za jakýsi pokus o kodifikaci skutečnosti.

V další části studie jsou zmíněny některé neznámé, nebo méně známé způsoby využití heraldiky, kupř. rodová galerie biskupa Prusinovského na zámku ve Vyškově, pravděpodobně heraldicky koncipované záhony v podzámecké zahradě za biskupa Pavlovského v Kroměříži, značkovače s biskupským erbem na značení pokáceného dřeva, či biskupské erby použité do hraničnicků a na hraniční stromy.

V další části studie je proveden rozbor znakových privilegií udělených olomouckými biskupy pro vesnice a pro cechy. Do roku 1571 bylo olomoucké biskupství mimo panovníka jediným známým subjektem na Moravě, který uděloval svým vesnicím znaky. Ve sledovaném období je prozatím známo celkem sedm znakových privilegií udělených olomouckými biskupy pro sídla na stolních panstvích olomouckého biskupství, které udělili následující biskupové: Stanislav Turzo roku 1527 Bělkovicím a 1536 Staré Vsi; Jan Dubravius 1551 Chválkovicím, Marek Kuen 1554 Říkovcím a 1564 Slavonínu a Stanislav Pavlovský 1581 pro Kněžpole a 1585 pro Závodí. Privilegia jsou inzerována jako privilegium „na pečeť“, ale protože všechna obsahují popis barev štítu a figury a doložku o vyobrazení znaku malířem jako nedílnou součást privilegia, je nutné považovat je všechna za znaková. Vzor pro biskupská znaková privilegia byl nejspíše hledán v obdobných panovnických privilegiích, byť u panovníkem vydaných privilegií bylo často udělení znaku spojeno s povýšením na městečko či město a dalšími výsadami. Biskupské znakové listiny jsou však s výjimkou kněžpolského, které je také na roboty, pouze znakové a s výjimkou manské vsi Říkovice o udělení pečeti žádaly obce biskupa vždy přímo bez prostředníka. V případě udělených znaků lze jednoznačně vysledovat úzus vložení části heraldických figur rodového erbu biskupa udělovajícího privilegium do znaku vsi.

K nejvíce využívaným možnostem udělení znaku a pečeti, docházelo v rámci zřizování cechů na biskupských panstvích, popřípadě v samostatném znakovém privilegiu pro cech. Z celkového počtu asi 69 dochovaných cechovních privilegií v letech 1544–1598 nacházíme v celkem dvaceti dvou také artikul přidělující znak, respektive pečeť a šlo o tyto cechy a počet udělených znaků: kloboučníci (1), kováři a zámečníci (1), koželuzi (1), krejčí (5), řezníci (5), soukeníci (1), stolaři, sedláři a řemenáři (1), ševci (3), tkalci (4). Udělený znak jednoznačně specifikoval daný cech: ševci – bota, tkalci – tkalcovské člunky atp. a někteří biskupové užívali jako doplnění figury převzaté ze svých rodových erbů. Variabilitnost tinktur pak odlišovala znaky stejnému cechu v jiném městě. Poněkud z řady vystupuje privilegium biskupa Marka Kuena pro kroměřížské stolaře, sedláře a řemenáře, kterým

biskup dovolil zvolit si tinktury podle vlastního rozhodnutí. V případě cechů lze též uvést některé doklady pro umístění cechovního znaku, či alespoň zvláštního znamení, k nimž některá privilegia opravňovala. Jednalo se o kolký k pečetění soukenických postavů se sukmem (Ostrava a Mohelnice), kolký na značení beček vyškovským bednářům a znamení na označení pečiva pekařským cechům (Kroměříž a Vyškov).

Závěrečná pasáž pojednává o vlivu olomouckých biskupů na erby udělené panovníkem biskupským služebníků a úředníkům. Jedná se však jen o případy, kde byly v takové záležitosti dohledány informace v biskupských registrech, ne tedy o všechny doložené nobilitace biskupských služebníků. V nejjednodušších případech šlo o žádosti biskupa o snížení taxy za vydané erbovní privilegium, či o urychlení celého procesu nobilitace služebníka. V případě Šimona Pindule Klatovského z Tulešic, který obdržel nobilitační majestát 3. srpna 1580, navíc biskup uvedl, že taxu za něj zaplatí sám.

Z hlediska heraldiky jsou ovšem nejzajímavější případy kdy je buď signifikantní součástí uděleného znaku heraldická figura z rodového erbu biskupa a dále případy, kdy biskup zmínil, že k žádosti přikládá nákres s navrženou podobou erbu. Jedná se o nobilitaci pro Jana a Pavla Palinky z Štěchovic ze 17. prosince 1588, kde se v uděleném erbu nacházela figura z erbu biskupa a biskup ve věci nobilitace intervenoval. V dalších třech případech biskupové zmínili, že přikládají nákres erbu, přičemž v případě pánů z Libentalu se v nobilitačním spisu nákres nachází, byť není možné jednoznačně prokázat, zde jde o nákres z biskupské kanceláře, nebo o úpravu v České dvorské kanceláři. V roce 1571 šlo o nobilitaci Jana Moštěnského ze Zámostí, roku 1595 o nobilitaci měšťana a zádušního starosty (Kirchenvater) na faře sv. Mikuláše ve Znojmě Hanse Schlegelmana a v roce 1586 o nobilitaci Pavla Hofmana a Valentina Laubana z Libentalu. Zajímavé je také zjištění, že v nobilitačních diplomech biskupských služebníků je jako důvod pro nobilitaci uvedena dlouholetá práce v biskupských službách, kterou panovník bral jako dostatečný argument pro schválení žádosti.